

MARKO ČADEŽ MAČKIĆ: *Antigona v Gazi in patološka avtentičnost*

Kot vemo, poteka vojna v Gazi, na eni strani se bori Palestinski kompleks, na drugi strani Izraelski. Ta vojna nam postavlja mnogo vprašanj o kršitvi mednarodnega prava na samem območju z obeh strani. Poleg nesorazmerne uporabe sile, okupacije, kršenja pravice do samoodločbe, se pogostno pozablja en vidik, ki bi bil lahko bil lep način, kako srednješolce srečati z diplomacijo danes, ki se, na žalost, lahko vzporeja z vsebino Sofoklejeve drame Antigona. Tematika je sicer lahko enostaven uvod, a hkrati akademsko zahteven konceptualni okvir, ki napotuje k razmišljanju o pomenu dostojnega pokopa in razvoju tega vidika človečnosti danes. Kaj ima torej Antigona za povedati, kdo je ona danes in kdo jo ovira?

V Gazi je situacija naslednja. Yousri Alghoul, palestinski avtor, pravi, da so živeči v Gazi le skoraj umrli, ki čakajo na svoj trenutek konca. Visoko število ljudi v Gazi je sicer pokopanih, a na izredno nekonvencionalnih mestih, kot so parkirišča, vrtovi, na masovnih grobiščih, grobovi so običajno izkopani in zakopani en na drugem. Nasser Hospital je eno izmed masovnih grobišč, ki so ga našli aprila 2024, po tem ko jo je Izrael večkrat napadel. Mrtva telesa, ki jih ni bilo moč pripisati ne civilistom in ne vojakom, so bila pokopana na dvorišču te bolnišnice. Teh teles naj bi bilo 283, od tega so identificirali 42 teles. Pomembno je povedati, da je Izraelska stran od začetka vojne uničila skoraj vse bolnišnice v Gazi, omenjeno grobišče še zdaleč ni izjema. Izrael je od začetka vojne tudi bombardiral več kot 20 pokopališč, kar dokazujejo satelitski posnetki.

Na drugi strani je zgodba nekoliko drugačna. Ne le, da se izraelskim vojakom ponuja časten grob, na željo mnogih staršev padlih vojakov se njihova sperma medicinsko zamrzne in uporabi pri ženah, ki se želijo umetno oploditi z semensko tekočino mrtvih vojakov.

Umrli vojaki bi bili sicer pokopani ob klasičnem islamskem ritualu, kar seveda v tej vojni še zdaleč ni prisotno. Umrli v Gazi so zaviti v plastiko, z obraza se jim briše kri, da bi se lahko bližnji poslovili (če se telo identificira seveda), nagrobnih kamnov ni, običajno se posuje le nekaj kamnov čez zemljo, da bi se vsaj simbolno počastilo mrtvega.

Kje se tu skriva Antigona in njena napotila k razumevanju tega kompleksnega političnega problema?

Naj Antigono na kratko (in nekoliko površno) obnovimo; *Antigona*, tragedija Sofokleja, pripoveduje o konfliktu med človeškim in božjim zakonom. Po smrti bratov Polinejka in Eteokla, ki sta padla v boju za tebanski prestol, kralj Kreon razglasi, da bo Eteokla kot branilca mesta častno pokopal, Polinejka, ki je napadel mesto, pa prepusti pticam in psom. Antigona, njuna sestra, kljub Kreonovi prepovedi vztraja, da mora spoštovati božjo zapoved in brata pokopati. Ko to stori, jo Kreon obsodi na smrt in jo zapre v grobnico. Antigona se tam obesi, njen zaročenec Hajmon, Kreonov sin, se iz obupa ubije. Kraljeva žena Evridika, ob izgubi sina, stori samomor. Kreon ostane sam, zlomljen zaradi svoje trme in napačnih odločitev.

Srednješolska interpretacija Antigone, ki v ospredju prikazuje kompleksne družinske odnose znotraj Ojdipove družine, hkrati opozarja na pomemben trenutek te Sofoklejeve tragedije in to je boj med božjim in univerzalnim zakonom. Antigona, ki je glasnica božjega zakona, se bori proti državnim, Kreontovim zakonom, ki prepoveduje pokop njenega brata Polinejka. Polinejk je tu percipiran kot sovražnik mesta, saj ga je napadel, v očeh Kreonta je potemtakem odrezan vse človečnosti in vse časti in dolžnega spoštovanja, ki človeku kot bitju z konceptualiziranimi pravicami pripada, medtem ko ga Antigona dojema kot družinskega člana, ter izhaja iz tega, da je navkljub nevarnosti, ki jo je predstavljal mestu Tebe, v prvi vrsti človek.

Ta oris lahko uporabimo za razumevanje situacije v Gazi. Na ta konflikt je moč gledati kot kompleksen razplet dolge zgodovine bojev za to ozemlje, ki ga je dodobra definiral rezultat druge svetovne vojne in porast upravičene globalne empatije do judovskega ljudstva, vendar nas Antigona opozarja na drug vidik. Tako Hamas kot Izrael se za upravičevanje svojih dejanj sklicujejo na religijo in na nekakšno transcendentalno nujnost tega boja.

Benjamin Netanyahu, zdajšnji predsednik Izraela, sam pripoveduje o Izraelu kot o obljubljeni deželi, ki pripada judom že 35 stoletij. Sam izvor te zgodovinske interpretacije pa izvira iz stare zaveze, ki opisuje to izvirno judovsko življenje na omenjenih tleh. Hkrati poudarja, da četudi je bilo veliko drugih osvajalcev tega ozemlja (Rimljani, bizantinci,..), ki so ozemlje zasegli, poudarja razliko med ostalim nadvladjem in arabskim nadvladjem na tem ozemlju. V 7. stoletju so Arabci prvi resnično zavladali nad območjem, ki je bilo poseljeno z judi, zavzemali so predvsem kmetijske površine in judje so z razpletom teh dogodkov, ob množičnem razseljevanju, postali manjšina na tem ozemlju. Tam so Arabci ohranili svoj politični položaj vse do razpletov druge svetovne vojne, ko so se izvršili glavni projekt modernega sionizma; vračanje judov v prvotno deželo. Samo problematičnost tega bo povzeta v nadaljevanju, po natančni preučitvi statusa Palestinecev, v kateri bo ta problematičnost nakazana.

Naslov prvega razdelka v Hamasovem paktu Islamskega odporniškega gibanja se glasi " V imenu Najbolj Usmiljenega Alaha". V tem razdelku se nahaja tudi citat Hassan al-Banna, ki je zasnoval Muslimansko bratovščino; "Izrael bo obstajal in bo še naprej obstajal, dokler ga islam ne izniči, tako kot je izničil druge pred njim." V praktično vsakem odstavku je moč brati sklicevanja na religiozno avtoriteto, kar nakazuje na nekakšen metafizični okvir emancipacijskega boja palestinskega ljudstva. Palestinski duh samega sebe razume kot instrument zgodovinske nujnosti, s čimer termin "zgodovina" tukaj ne gre jemati kot smer humanistike, ki s svojimi metodami preučuje dogodke ujete v času, pač pa na religiji bazirano determiniranost, katere trenutno živeči v Gazi so zgolj naključni instrument. To je zgodovina, ki se interpretira kot projekt, vsak dogodek in situacija pa kot pot k izvršitvi projekta uničenja Izraela, boj proti kateremu seveda tamkajšnji "duh" percipira kot "božji boj" (jihad).

Vse zgoraj zapisano seveda izvira le iz pakta Islamskega odporniškega gibanja. Politični jezik Palestinske države, pa predvsem tudi Izraela, kjer je mestoma govora o rešitvi dveh držav, je seveda omiljen in razbremenjen govora o religiozni nujnosti, kar sicer ne pomeni, da svojo pozicijo na ozemlju razumejo v okviru teorije mednarodnih odnosov, pač pa da je za doseganje svojih interesov vsaka od političnih struktur pristala na kompromis, ki dopušča, da države ohranjajo temeljen aspekt obstoja države kot take; **mednarodno priznanje**.

Problematičnost obeh omenjenih političnih struktur je torej naslednja; zgodovinsko mišljenje o bivanju obeh ljudstev na tem območju ima metafizično substanco, bazira na historicizmu, ki izvira iz pričanj svetih knjig oz. iz moderno naravnanih političnih interpretacij le teh. Tako lahko ločimo znanstveno preučevanje legitimitete ljudstva na nekem teritoriju ter njihovo samolastno etnocentristično zasnovo o tem, zakaj bi morali tam bivati.

Za natančnejšo paralelo z Antigono je treba torej vloge nekoliko predružačiti. Če je v izvorni Sofoklejevi drami Antigona branik božjega pred državnim, lahko tukaj govorimo o mednarodnem pravu kot analitični praksi, ki stoji nasproti radikalni teološki podstati samo-definicije Palestinske države in Izraela, ki jo državi uporabljata kot argument za masovna grozodejstva v regiji. Navkljub obrnjenim vlogam vprašanje oblikuje samo sebe; Kaj je danes branik človečnosti, ki jo zagovarja Antigona, ter zakaj se vedno, ko pride do boja med teološko in državno mislijo, v kolikor je ta strogo ločena, na "terenu" pozabi na vidik človečnosti? Ker je

napotila k odgovoru na to vprašanje nekoliko nezgodno iskati v antični Antigoni, se bomo v nadaljevanju osredotočili na Smoletovo Antigono, vselej pa mišljenje prav tega vprašanja kane prinesiti presenetljiv in popoln obrat v iskanju tega, kdo ali kaj Antigona danes, jemano v okviru tega konflikta.

Morda nas k odgovoru najbolje napotuje naš domači avtor, Dominik Smole. Ta na novo napiše Antigono, le da jo oropa dveh ključnih komponent; Antigone in bogov. To je torej Antigona brez neposredno prisotne Antigone, ki se sicer tako ali drugače pojavlja skozi celo dramo, hkrati pa je to Antigona brez bogov, torej Antigona, ki se ne more sklicevati na metafizično avtoriteto za opravičevanje svoje identitete.

Kot pravi Paž: "*..Antigona za neko misel vztrajno išče smisel...*"

Ta drama ima torej Nietzschejanski twist, je eksistencialna drama, ki postavlja zelo enostavno vprašanje; kako zagovarjati pokop, če ni božje sile, ki bi ga zapovedovala? Seveda je vprašanje lahko tudi širše mišljeno; kdo ali kaj lahko misli in določa koncept človečnosti, katerega pravice so zapisane v mednarodnem pravu? Potrebno je torej najti človekovo gonjo k pokopavanju mrtvih, kulturni in družbeni izvor tega običaja.

Podobno, kot bi lahko govorili o človeški nagnjenosti k pokopu, bi lahko govorili o človeški nagnjenosti k nenaklonjenosti tiranije, za katero spet ni objektivnih kazalcev, da bi družbi sila škodila v banalnem pomenu besede. Logika tiranije kot taka bi lahko bila opisana kot najboljši sistem za doseganje političnih ciljev, saj je najbolj radikalno usmerjena v neomejenost dela za doseg neke politične vneme, nihče in nič ji ne more stopiti na pot, pa vendar jo zahodna civilizacija percipira kot nočno moro, nekaj, do česar nikakor ne sme priti, kar je paradoksalno. Ta pojav Hannah Arendt, judovska avtorica, v svojem tekstu *Svoboda in politika* opisuje kot zgodovinski spomin oz. zavest, ki je značilen za hermenevitično filozofijo. Določeni aspekti politike, ki so se definirali v antiki, se do dandanes resnično niso zabrisali, ker, četudi zanje nimamo empirične definicije, slonijo na filozofski bazi, ki se je vkoreninila v etimološko in družbeno bazo modernega sveta. Ta baza, ki bi ji lahko tudi rekli miselna predstava, je prisotna do te mere, da vpliva na laično pa tudi akademsko razumevanje političnih procesov. Grki so v svoji biti bili izredno naklonjeni pokopu kot obredu, ki je imel tako družbene kot tudi religiozne naslombe, predvsem pa je bil velik znak spoštovanja in dignitete umrlih. Zgodovinska zavest, ki izvira iz grške misli, za katero je značilen topos naklonjen pokopu kot velikemu izkazovanju dostojanstva do umrlega, zgoraj vpraševano približuje k odgovoru.

Odgovor na vprašanje, čemu poveljčevati in nameniti obred smrti nekoga, lahko iščemo tudi pri Martinu Heideggru, ki smrt oz. dojetje človekove smrtnosti dojema kot "počlovečenje" človeka. Dojema jo kot način razmišljanja o svoji avtentičnosti in o temu, kaj je posamezniku lastno, kajti smrt, ob rojstvu seveda, je edina stvar, ki si jo v originalni in izvorni obliki lasti posameznik sam. Vsi umrli, ki pustijo svet "za seboj", pustijo nas, ki doživljamo smrt drugega, v taistem svetu, v katerem smo mi še vedno faktično tu. Smrt ni prekinitev biti, saj je telo umrlega še vedno faktično prisotna, tudi svojci pokojnika za njim žalujejo in s tem oskrbujejo njegovo bit. Umrli ni več bit-v-svetu, izgubil je individualen modus eksistence, ki definira človeško življenje v smislu počutja in razpoloženja, ki človeku, ki je bit-v-svetu, daje možnost udejanjanja sebe v bivanju.

Bit-v-svetu ima svojevrstne načine eksistence; lahko biva po ustaljenih pravilih družbe in okolja (temu Heidegger pravi "das man"), je zlit z množičnim duhom, je konformističen in kot tak neavtentičen, ali pa se temu zoperstavi in doseže svojo specifično zmožnost samolastnega

življenja. Srečanje z tendenco k avtentičnosti Heidegger povezuje z dojetjem svoje smrtnosti, ki se seveda lahko dojame tudi z izkušnjo smrti drugega. Zato je smrt častljiv pojav, ki mu je treba namenjati eksistencialno, posledično tudi pravno-politično pozornost. Smrt je konec človekove možnosti samoustvarjanja in jo je kot tako potrebno sila spoštovati. (Fun fact; Heidegger naj bi celo priporočal redni obisk grobišč za dojetje smrti, morda bi bilo zanimivo, če bi politični vrh redno odhajal na grobišča v področjih eskalacije vojnih konfliktov.)

Sicer Heidegger žal tudi ponuja izjemen odgovor na vprašanje; čemu se množična morija v Gazi s strani Izraelcev sploh lahko upravičuje na Izraelski strani, ne da bi se sploh navezovali na teološko podstat njihove takozvane "emancipacije"?

Primerjajmo Natanyahuja in Kreona iz Sofoklejeva Antigone ob koncu drame, ko se zave, da ni imel prav pri prepovedi pokopa padlega Polinejka;

Kreon: .....Kam naj pogledam? Kam naj se obrnem? Nobene opore ne najdem v rokah. Nad glavo usoda z neznosno težo me pritiska.

Glavni razlog, zakaj Natanyahu kljub obsodbam, pozivom in dejstvu, da ga je cel svet srečal z njegovo bolešno obsesijo z morijo vseh, ki mu stojijo naproti, ne poklekne kot Kreon v zgornjem citatu, ki je s tem izkazal objektivno šibkost politično orientiranega nad o človeku pričujočim, je ta, da *Natanyahuja usoda morilca ne obremenjuje*, saj se ob svojem boju, ki posledično prinaša smrti mnogih, počuti sila avtentičen, samosvoj, originalen. Razlog je sila fenomenološki. oz. banalno in nekoliko površno (spolzko) akademsko rečeno, subjektiven. Mednarodno pravo je v tem primeru "das man" oziroma konformistična družbena bariera, poklek pred katero bi pomenil podrejanje, odtujenje od možnosti svoje samo-izvršitve, definicije svojega individualnega poslanstva. Natanyahu in z njim celoten izraelski politični vrh, se ob teh dejanjih čuti skrajno avtentičnost, ki se upira celo mednarodnemu pravu. To je seveda nemoralna avtentičnost, ki sicer izvršuje Heideggrov ideal biti-v-svetu, vendar hkrati kaže na past v radikalizaciji te filozofske misli. Avtentičnost Izraelcev v smislu njihove prisvojitve nemoralnih aktov kot samo-aktualizacije, nikakor ne gre sprejeti. Ob tem se odpira vprašanje, kako je avtentičnost v splošnem sploh možna, če se jo lahko izvaja v sprevrženo nemoralnih okvirjih, vendar v to tukaj ne bom zahajal. Gotovo je pa zaključek strašljiv; če česa ne moremo očitati Izraelu danes, je to, da je ne-avtentičen in da uveljavlja svojo eksistenco na samolasten in, heideggerjansko vzeto, legitimem način. Če bi Izrael bil oseba, ki bi se zavedala svoje biti-v-svetu, težave s svojim poslanstvom nikakor ne bi imela, saj se uspešno bojuje s sistemom, ki, moralno upravičeno, njeno zdajšnjo identiteto pravo prepoveduje. Izrael je tako-rekoč patološko avtentičen. Ta misel nas privede do zanimivega sklepa; pri Smoletu Antigona išče pomen svoje biti, ki ga mora najti sama, neoziraje se na objektivne ovire v svetu, v katerem je prisotna. Ker je Izraelu to uspelo, bi lahko rekli, da je izvršil eksistencialne vloge Antigone in si s tem prisvojil njen lik. Izrael je Antigona, ki je patološko avtentična.

Antigonin latentni preobrat v zgodbo subjektivnega udejanjanja lahko zasledimo že pri Sofoklesu in njegovi različici te drami, kjer Antigona na posebnem mestu pravi; *"Nisem storila tega niti za moža niti za otroka, saj bi lahko imela drugega moža in druge otroke, a ko brata ni več, ni drugega, ki bi ga lahko nadomestil."* Kljub bajnosti in veličastnosti teh besed je vseeno vredno reči, da Antigono k njenem cilju vodijo nameni razrešitve lastne eksistence. Morda je Sofoklejeva Antigona ta, ki se ne zaveda svoje eksistencialnosti in svoja dejanja razume kot branik božanskega, medtem ko Smoletova to ponotrani in tako postane patološko avtentična.

Slavoj Žižek takšno patološko avtentičnost povezuje z antičnim hindujskim delom Bhagavadgīta. V Bhagavadgīti, osrednjem delu Mahābhārata, je upravičevanje nasilja, vključno z ubijanjem, najbolj očitno izraženo skozi pogovor med Arjunom, bojevnikom, in bogom Kṛṣṇo na bojnem polju Kurukṣetre, ki nastopi na vrhuncu samega epa. Vsebina epa tudi opisuje vojno med dvema vejama kraljeve družine, ki poskušata priti na oblast. Kṛṣṇa nazorno prikaže, da je njegova dolžnost sodelovati v vojni kot kṣatriya za vzpostavitev pravičnosti. Zavrnitev boja bi bila kršitev njegove dharme. Dharmo lahko jemljemo kot hindujsko izpeljavo Heideggrovega koncepta avtentičnosti, sicer je hindujsko mišljena kot usodna poklicanost oz. dolžnost k samolastnem dejanju. Prav takšno samo-prisvojeno dolžnost je moč pripisati Izraelu kot kolektivnemu duhu. Nič ne sme stati na poti med vršilcem avtentičnega dejanja in dejanjem samim, tudi živ človek ne. Medtem, ko Izrael udejanja radikalno avtentičnost, pa je na drugi strani veliko število umrlih, ki jih je bila možnost doseganja lastne avtentičnosti odvzeta, saj niso več bit-v-svetu, kjer se le ta udejanja. *Kako to preprečiti, ali raje, kako Antigono dandanes ustaviti?*

Antipod Antigone, tudi v Smoletovi drami, je Kreon, branik državnega zakona, ki ima svoje sila problematične avtoritarne tendence, a je vselej dovolj introspektiven, da razmišlja o svojem vladanju in ga poskuša definirati, postati avtentičen vladar. Kakšne ukrepe bi bilo treba sprejeti, da se Antigono v modernem smislu ustavi? Čemu je mednarodnopravni okvir, ki se mu Izrael zoperstavlja, prešibek, da bi antigonsko gonjo po samo-aktualizaciji, ki jo čuti izraelski vrh, ustavil?